

Դ Պ Ր Ո Յ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

№ 7 1875—1876 ՅՈՒՆՎԱՐ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

1875 թվ.

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ս. ԳԱՅԻԱՆՆԵԱՆ ՎԱՂԻՑ.

SEP 4

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

1870

NEW YORK

1870

1870

1870

1870

Ը Ն Թ Ե Ր Յ Ա Ր Ա Ն

ԲՈՎՆԵՐԵԿՈՒԹԻՒՆ.

1. Համառօտ նկարագիր Ս. Էջմիածնի քաճարի:
2. Վաճառականութիւն:
3. Աստուածամօր Պատկեր:
4. Բնական ձգտումն կենդանիների եւ մանաւանդ Զուլունների
դէպի տեղափոխութիւնը:

507774351

1907-1908

Ս. Ի. ԶԱՄԻՆՈՒՆ:

ՀԱՄԱՌՈՑ ԵԿԱՐԱԳԻՐ Ս. ԷԶՄԻԱՄՆԻ ՏԱՃԱՐԻ:

(ՎԵՐԸ, ԽԵՍ ԴՊՐՈՅ, № 6, մասն Բ.)

IV

Ս. Էջմիածնի տաճարի մէջ, այս բաղմադարեան և հռչակաւոր Մայր Եկեղեցու մէջ, առանձին հոյակապ և գեղեցիկ կերպով զարդարած թանգարանում, որոյ մասին յիշեցինք իւր ժամանակ, պահպանվում են հետևեալ սրբութիւնները ընդհանուր Հայոց ազգի:

1. Ս. Գեղարդն որով Դ. ունկիանոս հարիւրապետը խոցեց Քրիստոսի կողք խաչի վերայ,

2. Հրաշագործ պատկեր «Յիսուսի իջուցանելն խաչեց», սա փորագրած է փայտի վերայ Ս. Յովհաննէս Լեւտարանչի ձեռքով:

3. Կենաց փայտի մասնիկներ:

4. Եջ և գազաթ Ս. Թադէոս Լուսաբեալի և Հայաստանի առաջին լուսաւորչի:

5- Ըջ և գազաթ Ս. Թովմա Ըռաքեալի:

6. Ճկոյտ և ատամ Ս. Պետրոս Ըռաքեալի:

7. Ըջ Ս. Սատթէոս Ըետարանչի:

8. Սի պահարանի մէջ զետեղուած մասունքներ—Ս. Յովհաննու Կարապետի, Ս. Ընդրէաս Ըռաքեալի, Ս. Սարկոս Ըետարանչի, Ս. Նիկողայոս սքանչելագործի և Ս. Գէորգ զօրավարի:

9. Գազաթ Ս. Հռիփսիմէի և մասունք Ս. Գայիանէի:

10. Ըջ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի և երկու երկաթի քերիչներ և այլ գործիքներ, որով չարչարեցին մեծ նահատակը:

11. Ըջ Ս. Երիստակէսի, որդւոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի:

12. Ըջ. Ս. Յակովբայ Սժբնայ Հայրապետի և մի մասնիկ Նոյեան Տապանից, որը ըստացաւ հրեշտակի ձեռքով Երարատի վերայ:

13. Հրաշագործ խաչ գետադարձ Պետրոս Կաթուղիկոսի, որով նա յետ դարձրեց գետի ընթացքը Սեբաստիա քաղաքում ջուրօրհնէքի ժամանակ Յունվարի 6-ին 1017-թ:

Կան այստեղ և այլ շատ մասունքներ, որք պահպուլմեն արծաթի ոսկի տուփերի, աջերի և խաչերի մէջ զարդարած թանկագին քարերով:

Հայոց հին պատմագիրները ԼՋմիածնի տա-
ճարին տալիս են հետևեալ անունները «Շո-
ղակաթ—Լստուածածին», «Կաթ ուղիկէ
—Եկեղեցի», «Մայր—Եկեղեցի», «Մայր
—Լթոռ», (աւելի ամբողջ վանքի վերաբերմամբ)
իսկ վերջին ժամանակներում ընդհանրապէս
կոչվումէ Ս. ԼՋմիածին, :

Ոմանք կարծումեն որ՝ սկզբում այս եկեղե-
ցին չունէր վանք, այլ միայն կաթողիկոսական
աթոռ, որը 452 թ. քաղաքական հանգամանք-
ների և դառն ժամանակների պատճառով տե-
ղափոխուեցաւ Դուին քաղաք Սելիտէ կաթո-
ղիկոսի օրովը: Բայց որպէս զի հին տաճարը
ԼՋմիածնի, այս հիմունքը Հայաստանեայց Եկե-
ղեցու, չամայանար և չկործանուէր բոլորովին,
օգտակար համարեցին հաստատել նորա մօտ մի
վանք և միաբանութիւն: Այս գործին մանա-
ւանդ օգնումէր և համակրումէր Հայաստանի
Մարզպան Սահան Սամիկոնեանը, որը և յանձ-
նել տուեց վանահայրութեան տաշտօնը Դա-
զար Փարպեցուն, այս հռչակաւոր պատմագրին
Հայոց Մովսէս Խորենացուց յետոյ: Կաթողի-
կոսները և նախարարները միշտ առանձին իմն
խնամք ունէին այս նորահաստատ վանքի վե-
րայ, որոյ մասին վկայումէ Ստեփաննոս Եպիս-

կոպոս Օրբելեան Աիւնեցի պատմագիրը: Այսպէս զօր օրինակ՝ Սովսէս Ի. կաթողիկոսը նշանակեց 565 թ այս վանքի ԱննաՏայր և մի և նոյն ժամանակ Արարատեան նահանգի Վորեպիսկոպոս մի ոմն Աիւրիոն, որը մնաց այդ պաշտօնի մէջ եօթը տարի, ինչպէս վկայումէ Ուխտանէս եպիսկոպոս պատմագիրը, և յետոյ ընտրուեցաւ Արաստանի կաթողիկոս, որովհետեւ մինչև այդ ժամանակ վրաց կաթողիկոսները ստանումէին իւրեանց Տայրապետական օծումն Հայոց կաթողիկոսներից: Աբրահամ Ի. կաթողիկոսի ժամանակ, 596 թ Դուին քաղաքում գումարուեցաւ եկեղեցական ժողով ուր հրաւիրուած էր նա և Լճմիաճնի վանքի վանահայրը: Կաթողիկոս Կոմիտասը, ինչպէս առաջ յիշեցինք, բոլորովին նորոգեց, 618 թ. Լճմիաճնի տաճարը և վանքը, և յն:

Թէպէտ սկզբներով Լճմիաճնի վանքը վայելելով միշտ կաթողիկոսների, թագաւորների, իշխանների խնամքը և պաշտպանութիւնը, բարեկարգեցաւ և ծաղկեցաւ շքեղ իմն կերպով և փարթամացաւ մեծամեծ արտօնութիւններով, բայց յետոյ չարամիտ թշնամիների անընդհատ յարձակմունքների և աւերմունքների պատճառով փոքր առ փոքր նուազեցաւ և անկաւ,

մինչև անգամ երբեմն մնումէր բոլորովին ամայի։ Սակայն աւելի ծանրագոյն հարուած ըստացաւ այս վանքը այն ժամանակ, երբ Հայոց Հայրապետական Լ.Թոռը, հալածուած պատմական դառն տառապանքներից, սկսեց ատանդական թափառել զանազան տեղերում, որովհետև կաթողիկոսները աւելի և աւելի հեռանալով Հայաստանի կեդրոնից, անկարող էին լինում շարունակել իւրեանց խնամքը Լճմիածնի վանքի մասին։ Բայց Լճմիածինը, թէպէտ և կրելով մեծամեծ հարուածներ երբեմն աւերուելով և յոյժ աղքատանալով, այնու ամենայնիւ միշտ վայելումէր մեծ յարգանք և բարձր հեղինակութիւն թէ՛ Հայոց ազգի մէջ և թէ՛ օտարների առաջ։

Արջապէս երբ Հայաստանի թագաւորական կազմակերպութիւնը դարձեալ խախտուեցաւ, երբ Հայոց թագաւորութիւնը դարձեալ կործանուեցաւ Սարակինոսների հարուածներով Ռուբէնեան Լևոն Օ. վերջին թագաւորի ժամանակ 1394 թ. երբ ամենայն կողմից սկսեց վտանգ և երկիւղ սպառնալ ոչ միայն Հայոց ազգի, այլ և Հայաստանեայց Եկեղեցու գոյութեան, Հայոց ազգը՝ կորցնելով այդպիսի դառն ժամանակներում իւր բոլոր յոյսը սպասել և ստանալ օգնութիւն դուրսից, օտարից, դարձրեց

իւր աչքը Մայր-Ըթոռ Լճմիածնի վերայ, իբրեւ միակ հաստատ և անսասան հիմունքի վերայ իւր ազգութեան և եկեղեցու: Ուստի ամբողջ ազգը ողևորուած իբրեւ մի սիրտ և մի հոգի, տեղափոխեց Հայրապետական Ըթոռը, յետ բազմադարեան թափառման, դարձեալ իւր սիրելի և քաղցր Հայաստանի ծոցը իւր Ս. Լճմիածինը Կիրակոս Ը. կաթողիկոսի ընտրութեան ժամակ 1441 թ. և այնուհետև մնումէ Լճմիածնում անշարժ. և թո՛ղ Ըմենակարողն Ըստուած պահէ մինչև յաւիտեան:

Ըյս տեղ Լճմիածնում Ս. Գրիգոր Լուսաւորչից սկսած մինչև Մելիտէ կաթողիկոսը 15(տարու ընթացքում (303—452 թ.) նստեցան 11 կաթողիկոսներ: Մելիտէից մինչև Կիրակոս Ը. 990 տարու ընթացքում (452—1441 թ.) զանազան տեղերում նստեցան 82 կաթողիկոսներ: Իսկ Ըթոռը Լճմիածին վերադառնալուց սկսած, այսինքն Կիրակոս Ը. կաթողիկոսից մինչև ներկայ Ս. Եհաննէս Գեորգ Դ. կաթողիկոսը 434 տարու ընթացքում (1441—1875 թ.) յաջորդաբար նստեցան 46 կաթողիկոսներ, յորոց շատերը, ինչպէս առաջ յիշած էր, մեծ եռանդով աշխատումէին տաճարի հոյակապութեան, վանքի բարեկարգութեան և միաբանութեան ուխտի զարգացման մասին:

Լիժմիածնի տաճարը թէպէտ և զանազան ժամանակ ենթարկուեցաւ վերանորոգութեանց երբեմն ամբողջապէս, երբեմն այլ և այլ մասներով, բայց այնու ամենայնիւ, համաձայն տեղական ճիշտ աւանդութեան, մինչեւ այժմ պահպանել է անփոփոխ իւր սկզբնական դրութիւնը բարձրութեան, լայնութեան և երկարութեան վերաբերմամբ, որը տուել էր ինքն Ս. Պրիգոր Լուսաւորիչը: Ներսից տաճարի լայնութիւնը է հիւսիսից դէպի հարաւ 23¹/₂ արշին, երկարութիւնը արեւելքից դէպի արեւմուտք 31¹/₂ արշին առանց հաշուելու Ըւազ սեղանի տարածութիւնը, որը առանձին է 8¹/₂ արշին, ուրեմն միասին 40 արշ. (բացի նոր պահարաններից): Բարձրութիւնը յատակից մինչև գլխաւոր կաթուղիկէի առաստաղը է նոյնպէս 31¹/₂ արշ., իսկ մինչև բարձր կամարները—19 արշ. և մինչև ցածր կամարները է 15 արշին: Դուրսից տաճարի երկարութիւնը առանց նորաշէն թանգարանի, է 50 արշ. լայնութիւնը ուրեք 35 արշ. և ուրեք 42 արշ. իսկ բարձրութիւնը կլինի 50 արշ. կամ մի բան աւելի:

Չնայելով ճարտարապետական ճաշակի բազմազանութեան և դրութեան անհաւասարաչափութեան, որք են հետեւանք զանազան ժամանակների կարկատանաց և նորոգութեանց կամ

չինութեանց, այնու ամենայնիւ մեծափառ իմն տեսք ունի տաճարը, որը իւր հինգ ծայրասուր կոնաձև կաթուղիկէներով յիշեցնումէ բիւզանդական ճարտարապետութիւնը, բայց ունելով նաև իւր սեփական յատկանիշը հայկական ճարտարապետական ոճի: Մանաւանդ գեղեցիկ է բարձր եւ թեթև զանգակատունը, զարդարած նուրբ և ճարտարարուեստ քանդակներով:

Իսկ ինչ վերաբերվումէ այն խորին տպաւորութեան, որը զգումէ սիրտը մտնելով այս բազմադարեան տաճարը, գուցէ աւելի ծանրակշիռ և ազդու նշանակութիւն կունենան օտար ազգի ճանապարհորդների վկայութիւնները, յորոց մինը ասումէ այսպէս.

«Իսրեպաշտ ջերմեռանդութեամբ զգացմամբ լցվումէ հոգին, երբ մտնումես հնագոյն սրբարանը Ս. Գրիգորի, բարձր բայց մռայլ, լուսաւորուած կաթուղիկէի տասն և երկու նեղ լուսամուտներով և միջին սեղանի միակ կանթեղով: Այդ սեղանը կանգնած է չորս սիւնների մէջ տեղը, որոց վերայ հաստատուած է կաթուղիկէն, և սիրտը յակամայս ձգտումէ և մղումէ դէպի պատուանդանը դորա, ուր Հայաստանի լուսաւորչին երևեցաւ սքանչելի տեսիլ և որտեղից արդարև իբրև լուսափայլ Հոգակաթից հոսեց և տարածուեցաւ հոգեւոր լուսաւո-

րութիւնը ամբողջ (Հայոց) երկրի վերայ: Եւդ-
 ալիսի տեղերը, որք ոռոգուած են նահատակնե-
 րի քրտնախառն աղօթքներով և արտասու-
 քով, առանձին իմն կերպով ներգործում են հո-
 գու վերայ և լինում են աւելի հաստատ հիմունք
 իւրեանց վերայ կառուցած տաճարների, քան
 թէ մարդկային բոլոր հարստութիւնները: Եւս-
 տեղ աղօթում էր Ս. Գրիգորը, և ահա այս տեղ,
 յետ տասն և հինգ դարու զկնի նորա, դարձեալ
 գալիս են աղօթելու և մատուցանելու անարիւն
 պատարագը, չնայելով ժամանակների և ազգե-
 րի մրրիկների վերայ, որք աւերիչ և կործանիչ
 կերպով անցան այս Ս. տաճարի և նախաթո-
 ուրն մենաստանի մօտից: Ջեռմեռանդութիւ-
 նը առաւել ևս կմեծանայ եթէ յիշենք աւան-
 դութիւնը թէ՛ Միածին Արդւոյ Սեղանը կանդ-
 նած է առաջին սեղանի տեղի վերայ, ուր մա-
 տոյց առաջին գոհութեան պատարագը նախա-
 հայրն Նոյ մարդկային ցեղի փրկութեան հա-
 մար իւր ընտանիքի միջնորդութեամբ: Եւն ժա-
 մանակ կբացատրուի նոյն իսկ տեսիլը մեծին
 Գրիգորի թէ՛ ի՞նչու Միածին Արդին Ըստու-
 ծոյ յատկապէս այդ տեղը ցոյց տուեց նորան
 մատուցանելու համար նորա անարիւն պատա-
 րագի այնտեղ, ուր մատուցուեցաւ Նոյեան յօ-
 րինական պատարագը,։ Грузія и Армения Муровьева

С. II, Б. 1848 г., Ч. II гл. III стр. 53—54.

Եթէ այս բազմադարեան սրբազան տաճարը, այս դիւանոր և փառաւոր կեդրոնը Քրիստոնէական կրօնի Հայոց ազգի, այս հիմունքը Հայաստանեայց ուղղափառ եկեղեցու, գործումէ այդպիսի բարձր, վսեմ, սրտաշարժ տրպաւորութիւն օտար ազգի ճանապարհորդների սրտի և հոգու վերայ, ապա ուրեմն ո՛րպիսի առաւել մեծագոյն և վսեմագոյն տպաւորութեամբ, անսահման և հոգեշարժ ջնումեռանդութեամբ և սրբազան զգացմունքներով լցվումեն մեր Հօր Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի հարազատ և հաւատարիմ որդւոց սրտերը, խոնարհութեամբ մոնելով այս Եստուածային Սրբարանը և ջերմագին բարեպաշտութեամբ ծուներ կրկնելով և երկրպագանելով Ս. Սեդանի Իջման տեղոյն Սիածին Որդւոյն Եստուծոյ:

Եյ՛, ազնիւ և պատուական հայ պատանիներ, սրբազան ուխտ գրէ՛ք ձեր սրտում գոնեա մի անգամ՝ ձեր կեանքում գալ յուխտ և յերկրպագութիւն ամբողջ Հայոց ազգի այս սուրբ և նուիրական տաճարին և վայելել Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի և նորա գահակալի օրհնութիւնը:

(Վերջ, տես ԴՊՐՈՑ № 6, մասն Բ.)

IV

Եյսպէս է լինում վաճառականութիւնը մի քաղաքում: Բայց թաղաւորութեան սահմանները սովորաբար ընդարձակ են և նորա քաղաքների և գիւղերի բնակիչները հաւասար կերպով կաթօտութիւն ունին զանազան և սակաւամարդ դրութեան պատճառով չունին մշտական մեծ մեծ վաճառականոցներ, հարուստ առևտրական կեդրոններից հեռու են, ուստի մի կողմից նոքա չեն կարողանում կանոնաւոր կերպով վաճառել իւրեանց արտադրութիւնները, միւս կողմից շատ անգամ քաջումեն մեծ կաթօտութիւն ամենահարկաւոր պիտոյքների մասին: Եյս անյարմարութիւնները հեռացրած են լինում հին սովորութիւնով տարին մի անգամ տանել հաւաքել զանազան տեղերից այլ և այլ

ապրանքները միևնոյն որոշ ժամանակ և միևնոյն տեղում, որ է կեդրոն շրջակայքների համար: Այդպիսի պարբերական առևտուրը, որը շարունակվումէ սովորաբար մի կամ քանի մի շաբաթ, կոչվումէ տօնավաճառ կամ եամարք: Վերմանական բառերից—եար—տարի և մարք—վաճառականոց, որովհետև տօնավաճառները իւրեանց սկիզբն ստացան միջին եւրոպայում:

Այսպէս ուրեմն արտադրողները, այսինքն՝ նոքա, որք ինքեանք պատրաստել են կամ արտադրել են որևիցէ տեսակ ապրանք, և արտասահմանում գնօղ վաճառականները կամ հակերով ապրանք ծախողները, ուղարկումեն իւրեանց ապրանքները այդ տօնավաճառները, ուր հաւաքվումեն եւ առնողները, մանր վաճառականները, որք առած ապրանքները տանումեն իւրեանց տեղերը և վաճառումեն ուրիշներին կամ նոյնպէս հակերով և կամ մանր կերպով: Այդպիսի տօնավաճառների մէջ երեւելի են Ռասստանում՝ Նիժնայի տօնավաճառը, Վերմանիայում—Լէյպցիգ քաղաքինը, և ըն:

Բացի քաղաքների տօնավաճառներից լինումեն նաև մանր տօնավաճառներ գիւղերում կամ մանր քաղաքներում, ուր հաւաքվումեն աւելի

սակաւ ապրանքներ, ըստ մեծի մասին մօտիկ տեղերի արտադրութիւններ և մանր վաճառականներ: Այդպիսի մանր տօնավաճառները շատ օգտակար են գիւղերի համար, որովհետեւ ո՛չ կարողութիւն ունին և ո՛չ ժամանակ կամ իւրեանց ցորեանը, գարին և լն, շատ հեռու տեղեր տանելու և կամ իւրեանց աննշան պիտոյքները հեռաւոր քաղաքներում գնելու: Այդպիսի մանր տօնավաճառները լինում են փոքր քաղաքներում և գիւղերում ըստ մեծի մասին տեղական սուրբի տօնի ժամանակ, ուր մի կողմից գումարվում են բազմաթիւ ուխտաւորներ, միւս կողմից մանր վաճառականներ, որք բաց են անում և փռում են իւրեանց մանրուսներ ապրանքը, ասեղ, մատնոց, ուլունք, չիթ, կանացի զարդեր, պղնձեղէն, և լն, և լն, և այդքովորը ծախվումէ երկու և երեք անգամ աւել թանկ գնով, քան թէ քաղաքներում: Բայց որովհետեւ մի կողմից այդպիսի մանր տօնավաճառները լինում են միայն տարին մի անգամ, իսկ միւս կողմից ամենքը չեն կարողանում գրնալ այդ տեղերը, սակայն մանրուսներ բանեցրը միշտ հարկաւոր են լինում, ուստի կան մի տեսակ մարդիկ, որք պարտավում են յատկապէս մանր վաճառականութեամբ և փոքր ծրարի մէջ

կամ փոքր արկղի մէջ դարսած ունելով գիւղացիների և մանաւանդ կանանց համար ամենահարկաւոր բաները շրջումեն գիւղէ գիւղ և մեծ օգուտով ծախումեն իւրեանց ապրանքը մեծ [Թե-
[Թե ու [Թիւն տալով նաև գիւղացիներին: Այդպիսի մարդիկ կոչվումեն մանրավաճառներ (չարչիներ, դալալներ): Դոքա իւրեանց ապրանքը ծախումեն ըստ մեծի մասին ոչ [Թէ փողով այլ փոխումեն ցորենի, գարւոյ, բամբակի, բուրդի և այլ այսպիսի բաների վերայ, որը հաւաքելով տանումեն յետոյ ուրիշ տեղերում ծախում:

Այսպէս ուրեմն մի երկրում բոլոր վաճառականութիւնը բաժանվումէ հետևեալ կերպով— հարուստ, մեծ գումար ունեցող վաճառականները առնումեն կամ գնումեն ապրանքը յանկարծ մեծ քանակութեամբ, հակերով, և ծախումեն միջակ վաճառականներին, որք առուտուր են անում կրպակներում, իսկ սոքա ունին բացի գործադրող առնողներից, այսինքն՝ նոցանից, որք առնումեն յատկապէս իւրեանց համար գործածելու նպատակով, նաև այնպիսի առնողներ, որք գնած ապրանքը տանումեն ուրիշ մանր քաղաքներում և գիւղերում և այն տեղ տարածումեն ժողովրդի մէջ: Միւս կող-

մից գիւղացիք արտադրելով երկրի բերքը և այլ տեղական նիւթերը, զօ. ձէթ, իւղ, պանիր, բուրդ, բրդեղէն գործուածներ, կտաւ, կաշի, ևլն, ծախումեն այդ բոլորը մանր վաճառականներին, որք գիւղերում ժողովելով այդպիսի ապրանքները տանումեն տօնավաճառները և այն տեղ ծախումեն միջակ վաճառականներին: Իսկ այդ վերջինները նոյն բաները ծախումեն հարուստ վաճառականներին, որք կամ ուղարկում են արտասահման և կամ վաճառումեն գործարանների տէրերին և ուրիշներին մասնաւոր օգուտով: Ահա՛ այդ օգուտն է հիմն, հողի, շարժառիթ զօրութիւն, բոլոր վաճառականութեան: Ամենայն վաճառական ծախելով ուրիշին մի որ ևիցէ ապրանք ստանումէ մի բան աւելի քան թէ որքան իւրեան արժէր այն, հաշուելով ծախսած փողը իւր աշխատութիւնը և ժամանակը: Պնահատելով իւր աշխատութիւնը և ժամանակը փողով և աւելացնելով այդ գումարը ծախսած փողի գումարի վերայ նա ստանումէ հասարակ գին կամ արժողութիւն ապրանքի, յետոյ այդ գնի վերայ աւելացնումէ մի, բայց համապատշաճ, բան—զօ. մի ուրբոլ վերայ տասը կոպէկ և ստանումէ վաճառելու գին: Ահա՛ այդ յաւելուածն է կազ-

մում նորա բոլոր օգուտը, որը կոչվումէ տոկոսիք կամ աշխատանք: Ի հարկէ հասկանալի է որ՝ որքան աւելի ընդարձակ է մարդու վաճառականութիւնը, այնքան աւելի շատ օգուտ կամ աշխատանք է ստանում, և վաճառականների մէջ սակաւ չեն խիստ հարուստ, մի քանի միլիօն ռուբլի ունեցող մարդիկ:

Նշան է անգամից կարելի է կարծել որ՝ շատ հեշտ է հարստանալ վաճառականութեամբ, բաւական է միայն ամէն վաճառելու բանի կամ ապրանքի վերայ առնել շատ մեծ օգուտ կամ աշխատանք: Բայց իսկապէս այդ այդպէս չէ և վաճառականութիւնը շատ դժուար բան է, որովհետեւ պահանջումէ մեծ փորձառութիւն և գիտութիւն: Պէտքէ իմանալ ճանաչել ապրանքի բոլոր յատկութիւնները և արժանաւորութիւնները, գնելու յարմար ժամանակը, պահպանելու լաւ եղանակը, վաճառելու յաջողակ միջոցը, և մանաւանդ մեծ ճշտութիւնը բոլոր դրամաւոր հաշիւների մէջ: Բացի սորանից՝ վաճառականը չէ կարող աւելացնել ծախելու ապրանքի վերայ իւր ուղեցած տոկոսիքը կամ աշխատանքը, և նորան հարկաւոր է նախ՝ հաշուել թէ ի՞նչ է նստել կամ արժեցել ապրանքը իւրեան աւելացնելով բոլոր ծախքերը, և

երկրորդ՝ ի՞նչ գնով ծախումեն մի և նոյն ապրանքը ուրիշները, շատ կայ այդ իսկ տեսակ ապրանքը ծախող և շատ կան նորա առնողները, այսինքն—ո՞րքան մեծ է առաջադրութիւնը և պահանջը, և ինչ, և ինչ: Բնդարձակ վաճառականութիւնը կանոնաւոր կերպով վարելու համար հարկաւոր են այնպիսի գիտութիւններ, որք կազմումեն առանձին գիտնական ճիւղեր: Չօր օրինակ գիտութիւնը ճանաչել ապրանքի յատկութիւնները—կոչվումէ վաճառագիտութիւն, գիտութիւնը արագութեամբ և անսխալ կազմել առևտրական հաշիւները—կոչվումէ հաշուակալութիւն կամ համարակալութիւն:

Բոլոր գիտութիւնները, որք վերաբերվումեն վաճառականութեան, կոչվումեն առևտրական կամ վաճառականական գիտութիւններ և վաճառականութեան համար պատրաստուողները սովորումեն առանձին առևտրական կամ վաճառականական ուսումնարաններում: Բայց տարաբախտաբար մեր Հայերի մէջ, որք այնպէս սիրումեն վաճառականութիւնը, դեռ շատ և շատ քիչ կան այդպիսի ուսումնարաններում սովորածները և մենք չունենք դեռ ևս այդպիսի մասնագիտական ուսումնարանների:

իսկ եղածների մէջ դեռ ևս ընդունելութիւն
չեն գտել յիշեալ ամենահարկաւոր գիտութիւն-
ները: Այդ պատճառով մեր վաճառականները
ծանօթանում են վաճառականութեան հետ անձ-
նական փորձերով, ուստի շունին նորա ընդար-
ձակ հմտութիւն, հարկաւոր վստահութիւն, կա-
նոնաւոր գործադարութիւն, որով կամ սակաւ
վատապէ են ունենում կամ շուտով սնանկա-
նում են (կոտոր են ընկնում):

(Թարգմանաբար—մանկավարժական ամսագիր
Дѣтское чтение, № 3, 1875 թ.)

(Վերջ, տես ԴՊՐՈՅ № 6, մասն Բ.)

IV

Պ. Ֆօն—Վալէիմը խստութեամբ նայեց անտառապահի վերայ և ասաց.

—Մենք պիտի բաժանենք նոցա հետ բոլորը, ինչ որ ունինք, ուստի այս ծառը պատկանումէ հիւանդ գիւղացու քրոջ. բացի գորանից այդ ծառը պիտի կտրուի և մանր կոտորուի ու բոլորովին պատրաստուի իմ հաշուով: Դուք, փայտակոտորներ, սկսեցէք իսկոյն այդ գործը:

Եւ նա իսկոյն հեռացաւ որ՝ չստիպէ Եղիսաբեթին յայտնել իւր շնորհակալութիւնները: Եղիսաբեթը նայումէր նորա վերայ քամակից արտասուախառն աչքերով և ասումէր—Թո՛ղ հէրը օրհնէ քեզ, բարի պարոն:

Եւ ահա այսպէս աւելի քան քօսնամեայ

բաժանուելուց յետոյ, մայրը և որդին դարձեալ պատահեցան միմեանց մի և նոյն անտառում, ուր նոքա վերջին անգամ տեսել էին միմեանց, և վերստին կարող էին նոքա բաժանուած լինել, գուցէ մինչև յաւիտեան, եթէ գործի մէջ միջամուխ չլինէր ինքն վերին և Սուրբ նախախնամութիւնը, որը բարձր է բոլոր մարդկային իմաստութիւններից:

Երկու փայտակոտորները իսկոյն սկսեցին գործը: Ապրիլի ուժգին հարուածները շուտով տապալեցին հաստաբուն ծառը, նա անկաւ դետնի վերայ, և ահա՛ մշակները գոչեցին զարմացած—հրա՛շք, կատարեալ հրա՛շք: Օսուի անկանելու ժամանակ պոկուեցաւ մի մեծ կտոր կեղև բնից և փայտակոտորները յանկարծ տեսան մի պատկեր, որը Եղիսաբէթը որոնումէր այնպէս երկար և ի զուր: Ներկերը պահպանուել էին անփնաս, իսկ ոսկէզօծ շրջանակը փայլումէր արեգակի վերայ, կարծես թէ պատկերը շրջապատած լինէր լուսափայլ ճաճանչներով: Փայտակոտորները երիտասարդ մարդիկ էին և ամենևին լսած չէին հին աւանդութիւնը այդ պատկերի մասին:

—Այս անհասկանալի է, այս զարմանալի է, ասումէին նոքա միմեանց.—ի՞նչպէս մտել է

ծառի մէջ այս գեղեցիկ պատկերը:

Ծառի արտաքին կողմից ամենեւին չէր երեւում որ և իցէ ծակ, ծառը շրջապատած էր էր կեղեւով և ծածկած էր մամուռով, ինչպէս և նոյն անտառի միւս բոլոր հին ծառերը: Եւ յո՛ւ այս մի տարօրինակ, անսովորական, անխաժ բան է, այս սլարզ հրաշք է:

Լսելով աղմուկի ձայնը, որը բարձրանում էր ծառի մօտ, եկաւ և ինքն Պ. Ֆօն—Վալհէիմը, և ձեռքին առնելով պատկերը՝ սկսեց զննել այն:

—Եւ յո՛ւ, արդարեւ, այս մի գեղեցիկ պատկեր է, ասաց նա: Նկարչութիւնը այնպէս լաւ է որ՝ կարելի է կոչել սորան երևելի աշխատութիւն: Բայց այնու ամենայնիւ շատ հեշտ կարելի է բացատրել նորա լինելութիւնը ծառի մէջ: Մի որ և իցէ բարեբաշտ մարդ փորել է ծառի մէջ խորշ և դրել է այն տեղ պատկերը, իսկ կեղեւը, ինչպէս միշտ լինում է այս տեսակ ծառերի հետ վերստին փոքր առ փոքր կազմուել է և ծածկել է պատկերի խորշը:

Բայց յանկարծ Պ. Ֆօն—Վալհէիմը գեղնեցաւ, և նորա ձեռքը, որով բռնած ունէր պատկերը, սաստիկ դողաց:—Եւ յո՛ւ, այս շատ զարմանալի է,—և որպէս զի վայր չընկնէր, ստի-

պուեցաւ նստել կտրած ծառի արմատի վերայ: Եւ զ բոլորը պատահեցաւ նորանից որ՝ դարձնելով պատկերի միւս երեսը նա կարդաց այն տեղ հետեւեալ խօսքերը— «ի 1632 թ. յետ ծննդեան Քրիստոսի, ի 10 Հոկտեմբերի, տեսայ ես այստեղ, վերջին անգամ, իմ միակ որդին թէոդորոսը, հինգ տարեկան և երեք ամսական հասակին: Թո՛ղ լինի նորա վերայ բարձրելոյն ողորմութիւնը, ուր և լինի նա, և թո՛ղ Տէրը մխիթարէ ինձ ևս այնպէս, ինչպէս երբեմն մխիթարեց Ըմենասուրբ կոյսը, — ինձ, վշտակիր մայրս, Եղիսաբէթ Օսմէր, »:

Պ. Ֆօն—Վալհէիմի գլխում փայլեցաւ մի միտք—այդ կորցրած մանուկը՝ ես եմ: Ընունը, տարին, օրը, բոլորը յարմար են, և այս պատկերը դրած է եղել ծառի մէջ միայն իմ մօր ձեռքով:

Մինչև նա այս բոլորը մտածումէր, վազելով հասաւ և Եղիսաբէթը: «Նա մնացել էր անտառում սպասելով հարեան կնոջը, որի հետ միասին պիտի գնային գիւղը, և շուտով զարմացմամբ իմացաւ գտած պատկերի լուրը, որը կայծակի արագութեամբ տարածուեցաւ ամբողջ անտառի մէջ:

—Բարեգութ տէր, գոչեց նա, այդ պատ-

կերը իմս է: Աղաչումեմ ձեզ, տուէք ինձ այդ, ահա տեսնումէք այն տեղ կայ գրած և իմ անունը. այդ գրութիւնը արեց մեր հանդուցեալ քահանան, որից ես խնդրեցի:—Ահա ուրեմն այն, ասումէր նա թափելով յորդ արտասուք, ահա այն ծառը, որի տակ ես վերջին անգամ տեսայ իմ սիրելի՝ Թէոդորոսը: Բայց քե՛զ, քե՛զ, չեմ տեսնի աւելի այս կեանքում: Ինձ թվումէ որ՝ կանգնած եմ քո գերեզմանի վերայ:—Դառնազին ողբի յառաջանքը կտրեցին նորա խօսքերը:

Պ. Ֆօն—Այլհէիմ, խորին կերպով վրդովուած իւր մօր անունով, որը կարգաց պատկերի միւս երեսի վերայ, դեռ չէր ժողովել իւր ուշքը: Նորա սիրտը կտոր կտոր էր լինում, նա կամենումէր արդէն վեր թռչել տեղից և գոչելով—մայր իմ—գրկել նորան, բայց նա զսպեց իւր վրդովմունքը, նա իսկոյն մտածեց որ՝ այդպիսի անակնկալ ուրախութիւնը կարող էր սպանել պառաւը: Սիրով բռնեց նա նորա ձեռքը և սկսեց մխիթարել նորան փոքր առ փոքր հաւատացնելով թէ կենդանի է նորա որդին, թէ՛ որդին նորան շատ լաւ գիտէ և թէ՛ անպատճառ նա շուտով կտեսնէ իւր որդուն: Այդպիսի յառաջաբանից յետոյ նա վեր-

Ջապէս ասաց. — Ես քո կորած թէոգորո՞ւն եմ:

Սայրը արձակելով միայն մի հատ գոչումն — ԴՈՇ — անկաւ նորա կուրծքի վերայ և անսասման ուրախութիւնից երկար ժամանակ չէր կարողանում խօսել:

— Իմ սիրելի՛ և թանկագին՝ մայրիկ, սկսեց վերջապէս Պ. Գօն — Վալհէիմը, Տէրը կատարեց ձեր ցանկութիւնը: Նա ինձ հետ էր ամենայն տեղ, նա մեզ բաժանեց այս ծառի տակ և դարձեալ միաւորացրեց մի և նոյն տեղում: Նա լաւ և անմնաս պահպանեց պատկերը այս ծառի մէջ և այժմ վերստին յայտ բերեց, որպէս զի մենք առանց կասկածանքի ճանաչենք միմեանց:

— Ե, յո՛, պատասխանեց մայրը, — այո՛, և արդարեւ այս բոլորը կատարեց ինքն Տէրը: Նա խլեց քեզ ինձանից, որովհետեւ իմ անսասման սիրոյ պատճառով գուցէ վատ կըթէի քեզ: Նա դարձեալ վերադարձնումէ քեզ ինձ, որպէս զի դու լինիս իմ օգնականը, և ո՛չ միայն իմ, այլ և ամբողջ շրջակայքի:

Բոլոր ներկայ եղողները բարձր ձայնով կրկնումէին բախտաւոր մօր սրտաշարժ խօսքերը և օրհնումէին Ըստուծոյ անունը:

Պ. Գօն — Վալհէիմը հրամայեց անտառապա-

Տին գնալ իսկոյն Լղիսաբէթի եղբօր մօտ և ասել նորան որ՝ նորա քոյրը միայն միւս օրը կը վերադառնայ տուն և կըբէի իւր հետ իւր որդին։ Լղիսաբէթը խնդրեց իւր հարեան կնոջից շօտոյնել իւր հիւանդ եղբայրը առանց խնամքի։ Յետոյ թէոդորօսը հրամայեց յառաջ բերել իւր կառքը, նստացրեց նորա մէջ իւր մայրը, ինքն նստեց նորա կողքին և գնացին իւր հոյակապ պալատը։ Այստեղ նոր ուրախութիւնները սպասումէին բարի Լղիսաբէթին։ Նա մինչև անգամ վախենումէր ներկայանալ իւր հնոտի և աղքատ շորերով այնպիսի երեւելի տիկնոջ առաջ, որպիսի էր նորա հարսը։ Բայց Անտօնիան այնչափ ազնուասիրտ էր որ՝ չէր կարող անգամ ուշադրութիւն դարձնել այդպիսի բաների վերայ նա ընդունեց Լղիսաբէթին գրկաբաց և քնքուշ սիրով գրկեց ու համբուրեց նորան։ Լղիսաբէթը լալիս էր ուրախութիւնից։ Բայց երբ նորան ցոյց տուին իւր երկու թուռը, Ֆէրդինանդ և Մարիամ, գեղեցիկ, բարի, սիրելի մանուկները նա չէր կարողանում պահել իւր ուշքը ուրախութիւնից և զմայլմունքից,

Իմ վիշտը անտանելի մեծ էր, ասումէր Լղիսաբէթը, բայց իմ ուրախութիւնը աւելի

մեծագոյն է: Եւ կարող եմ միայն լալ, աղօթել և գոհութիւն մատուցանել Աստուծուն:

Միւս օրը Պ. Ֆօն—Ալշէիմը լծել տուեց իւր կառքը և իւր մօր հետ միասին գնաց նորա հիւանդ եղբօր մօտ: Եղիսաբէթը մնաց հիւանդի մօտ մինչեւ նորա առողջանալը և յետոյ բոլորովին փոխադրուեցաւ իւր որդու պալատը: Թէոդորօսը, և Ղնտօնիան կամենումէին անպատճառ իւրեանց մօտ պահել նորան: Եղիսաբէթի եղբօր և քրոջ վեճակը ապահովացրեց Թէոդորօսը, որը ինչպէս և նորա կիներ, այնքան ազնուամիտ էին որ՝ ամաչումէին իւրեանց գիւղացի ազգականներից: Բնդհակառակն նոքա հրաւիրեցին նոցա բոլոր ընտանիքներով և պատրաստեցին մեծ ճաշ, ուր Եղիսաբէթին տուած էր առաջին տեղը: Եւ յգ բոլոր բարի մարդիկ զմայլուած էին ուրախութիւն ու քաղցր ընդունելութիւնից:

Թէոդորօսը և Ղնտօնիան մանրամասնաբար տեղեկացան իւրաքանչիւրի պիտոյքների և կակարօտութիւնների մասին և ճշմարիտ ազգակցական հոգացողութեամբ օգնեցին նոցա ապահովացնել իւրեանց համար գոհացուցիչ և արդարաւաստակ կեանք:

ԲՆԱԿԱՆ ՁԳՏՈՒՄՆ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԻ ԵՒ ՄԱՆԱԻԱՆԻ
ԹՈՁՈՒՆՆԵՐԻ ԴԷՊԻ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ:

(Թարգմանութիւն Դերմաներէնից:)

Ամենեցուն յայտնի է որ՝ ինչպէս ցամաքա-
յին, նոյնպէս և ջրային կենդանիները ցուցա-
նումեն մի բնական ձգտումն դէպի իւրեանց
տեղափոխութիւնը: Բայց աւելի ազդու և կա-
նոնաւոր կերպով յայանումեն այդ ձգտումն
թռչունները, որք իւրեանց գաղթականութեամբ
կամ տեղափոխութեամբ համարեա ամենաճիշտ
կերպով ցոյց են տալի մեզ տարու ժամանակը
և նորա հետ օդի փոփոխութիւնը: Ի հարկէ
հարկաւոր է ասել որ՝ այդ տեղափոխական
ձգտումի հետ անհրաժեշտ կապուած է կե-
րակուր գտնելու նպատակը: Տեղափոխու-
թիւնը կատարվումէ միշտ բազմաթիւ ընկե-
րութեամբ: Աինչև անգամ այն կենդանիքը,
որոց բնաւորութեան մէջ չկայ ընկերական կե-

ցութեան սովորութիւնը և կապը, և որք իւրեանց նպատակին հասնելուն պէս իսկոյն բաժանվումեն և ցրվումեն իւրաքանչիւրն իւր գլխի հոգսը քաշելով, այդպիսի մեծ խնդրոյ մէջ, որպիսի է մի երկրից միւս հեռաւոր երկիր տեղափոխուիլը, հարկաւոր են համարում միացնել բոլոր ոյժերը աւելի յաջող կերպով իւրեանց նպատակին հասնելու համար: Օրօր օրինակ — կապիկները մեծ բազմութիւնով փոխումեն իւրեանց տեղաբնակութիւնը անցնելով խիտ անտառների մէջ և զարմանալի ճարպիկութեամբ թռչելով մի ծառից միւս ծառի վերայ երբեմն բաւական մեծ տարածութիւն: Հատ անգամ խիստ վտանգաւոր է մարդու համար պատահել մի այդպիսի ընկերութեան: Բայց կապիկների տեղափոխութիւնը չունին ոչենչ կապ տարու ժամանակի հետ, այլ միայն կերակուր գտնելու խնդիր է, և երբ նոցա կերակուրը սկսումէ պակասիլ՝ նոքա իսկոյն գաղթումեն կամ փոխումեն իւրեանց տեղաբնակութիւնը:

Խիստ տաք երկրներում նոյնպէս գաղթումեն ահազին ընկերութեամբ մի առանձին տեսակ մրջիւնները, որք կոչվումեն գաղթող կամ տեղափոխող մրջիւններ: Նոցա թիւը այնքան մեծ է լինում որ՝ շատ անգամ ահա-

գին տարածութիւնը կարծես թէ բոլորովին սև լինի և ծածկուած մի բանով: Եւ ի հարկէ այն տեղերը, ուր անցնում են այդ մրջիւնները, կանաչ գետինը, դաշտերը և ծառերը մնում են բոլորովին մերկ և միանգամայն ոչնչացած, իսկ նոյն տեղերի բնակիչներին մնում է միայն մի միջոց—թողնել առ ժամանակ իւրեանց բնակարանները և հեռանալ, որովհետեւ տները լցվում են այդ ազաճ և անթիւ մրջիւններով: Բայց մի լաւ և օգտակար կողմ ևս ունի այդ անտանելի հիւրերի յարձակմունքը—նոքա ոչնչացնում են տան բոլոր անմաքրութիւնը և վնասակար կենդանիները, ինչպէս զօ. սևագոյն և գարշահոտ ճճիւներ, մկներ, ևլն: Ե.յդ պատճառով շատ անգամ նոյն տեղերի բնակիչները այնքան անբաւական և տոգոճ չեն լինում այդ անհրաւէր հիւրերից:

Նոյնպէս շատ յայտնի և մարդոց համար շատ օգտաւէտ երկոյթ է ձկների տեղափոխութիւնը: Երբ հասնում է « ձուլութափութեան », ժամանակը, ձկները մեծ քանակութեամբ ծովերում բարձրանում են ջրի երեսին և կամ մտնելով ծովի մէջ թափուող գետերի մէջ, կամ մօտենալով ափերին՝ թափում են յարմարաւոր տեղերում իւրեանց ձուիկները, որից գոյանում

մեն մանր ձկներ կամ շնուամեն խաւիար: Ձկների զանազան տեսակները [Թափումեն իւրեանց ձուիկները զանազան ժամանակ, բայց միշտ մի որոշեալ ժամանակամիջոցում, և որ աւելի նշանաւոր է՝ միշտ մի և նոյն տեղում կատարելով շատ անգամ հեռաւոր ճանապարհորդութիւն: Ձկները այնպիսի ճշտութեամբ պահպանումեն ձու [Թափելու ժամանակը, ինչպէս արեգակը իւր ծագելը և մայր մտնելը, և մարդիկ կարող են անսխալ որոշել գորանով տարու ժամանակը:

Բայց աւելի կանոնաւոր է և գեղեցիկ, այլ և աւելի շատ և լաւ հետազօտած գիտնականների կողմից, [Թռչունների խմբովին տեղափոխութիւնը մի երկրից միւս, շատ անգամ խիստ հեռաւոր երկիրը, ինչպէս զօ. կատարումեն այդ ծիծեռնակները, կռունկները, լորամարդիները, ևլն: Վաղ[թող [Թռչունների իւրաքանչիւր տեսակը ունի իւր գաղ[թելու ժամանակը և խմբի կազմութեան ձևը: Ո՛ւմ յայտնի է [Թէ՝ ինչպէս զօ. կռունկները գաղ[թելու ժամանակ շարվումեն միմեանց յետևից իբրև մի համրիշ (տէրողորմեայ), ո՛վ է տեսել վայրենի սագերի և բազերի սեպաձև շարուած կամ ծիծեռնակների խմբի լայնաշար [Թռչելը: Տեղափոխու-

Թիւն անող Թռչունները աշունքը սկսուելուն պէս Թողնումեն հիւսիսային ցուրտ երկիրները և գաղթումեն դէպի հարաւ: Նոցա բնական ձգտումն մղումէ նոցա միշտ դէպի տաք երկիրները, ուր օդի մէջ միշտ անպակաս է լինում հարուստ պաշար կերակրի—մանր միջատներ, և ին: Չէ կարելի ասել որ՝ Թռչունների ձգտումըն դէպի տեղափոխութիւնը յառաջ է գալիս միայն նոցա զգուշութիւնից կեանքի ապահովութեան մասին, ո՛չ, այդ մի ուրիշ և դեռ ևս անհասկանալի ձկտումն է, որովհետեւ մինչև անգամ այն Թռչունները, որք պահպանումն տան մէջ և բոլորովին ապահով են կերակրի կողմից, այլ և մինչև անգամ այն Թռչունները, որք տան մէջ են ձուից դուրս եկել և մեծացել, ուստի և թուի թէ չպիտի ունենային տեղափոխութեան սովորութիւնը և հարկաւորութիւնը, նոքա ևս ենթարկվումեն, ինչպէս նկատած է, իւրեանց վանդակների մէջ մի տեսակ առանձին և սովորականից աւելի մեծ անհանգստութեան իւրեանց սեռին և տեսակին պատկանած տեղափոխութեան ժամանակ: Այլ եթէ նոցա այդպիսի ժամանակ տուել են ազատութիւն, նոքա իսկոյն միացել են իւրեանց սեռի երամների հետ և թռել են նոցա հետ

միասին օտար երկիր, ուր քարշումէ նոցա բը-
նուորութիւնը կամ բնական ձգտումն:

I

Արագիւնների ձգտումն դէպի տեղափոխութիւնը:

Տեղափոխութեան ժամանակ սաստիկ արագ է լինում թռչունների ընթացքը և այնու ա-
մենայնիւ ճանապարհորդութիւն շարունակվու-
մէ բաւական երկար ժամանակ: Արագիւնները մի
ժամում անցնումն մօտ 30 մղոն և նոցա ե-
րամը այնքան մեծ է լինում որ՝ չնայելով նո-
ցա սրնթաց գնացքի վերայ՝ դիտող մարդը նը-
կատումէ ամբողջ մի ժամու ընթացքում նո-
ցա շարունակաբար թռչելը մանաւանդ որ՝ նո-
քա թռչումն ոչ թէ մին միւսի յետևից շա-
րուած, այլ բաւական լայն շարագասով: Արա-
գիւնների տեղափոխութեան մէջ աւելի հետա-
քրքրողականը այն է որ՝ նոքա ո՛չ թէ ուրիշ
թռչունների նման՝ ամբողջ տարի որոնումն
զանազան տեղեր կերակուր և տաք օդ գտնե-
լու նպատակով, այլ ունին երկու որոշ տեղ
մշտական կեցութեան համար—հիւսիս և հա-
րաւ՝ Ազիպտոսի կողմերի ծովային ափերի մօտ:

'Նոցա երամը հաւասարապէս անցուցանումէ
 ամբողջ տարու մի կէսը մի հայրենիքում և
 միւս կէսը միւս հայրենիքում: Չարմանալին
 այն է որ՝ արագիլը ամեն տարի վերադառնու-
 մէ մի և նոյն տեղը և նորոգելով իւր հին բու-
 նը բնակվումէ նորա մէջ: Երբ արագիլը մի
 գիւղում մի տան կտրան վերայ շինել է իւր
 բունը, նա ամեն վերադառնալիս Բփրիկայից՝
 անցնումէ հազարաւոր մղոններ, անթիւ և ան-
 համար գիւղեր, որք ի հարկէ ըստ մեծի մասին
 նման են միմեանց, որպէս և նոցա տները, այլ
 և նոյն իսկ բները արագիլների, և այնու ամե-
 նայնիւ նա կարողանումէ գտնել անպատճառ
 իւր հայրենիքը և իւր սեփական բունը: Ոչ
 մի գիտնական ամենաուղիղ աշխարհագրա-
 կան քարտէզներով և նաև աստղերի օգ-
 նականութեամբ չէ կարող այնպիսի ճշտու-
 թեամբ գտնել մի որոշ տեղ, ինչպէս գըտ-
 նումէ այդ առանց հասկացողութեան թռչունը:
 Օովագնացները ամենակատարեալ գործիքնե-
 րով, արևային ժամացուցով և այլ միջոցներով
 հազիւ կարողանումեն պահել ծովի վերայ իւ-
 րեանց ճանապարհի ուղղութիւնը և շատ ան-
 գամ այդ բոլոր միջոցներով դժուարանումեն
 որոշել ճշտութեամբ իւրեանց տեղը և դրու-

թիւնը, իսկ մի այդպիսի թռչունները անհա-
 ւատալի արագութեամբ ահագին և ալեկոծած
 ծովեր անցնելով, բարձր ամպերի մէջ սողալով,
 որք շատ անգամ արգելումն երամին տեսնել
 երկիրը, բայց և այնպէս անգամ մի վայրկեան
 չտարակուսելով՝ գտնումն նոքա ուղիղ ճանա-
 պարհը դէպի իւրեանց երկիրը և այն տան կը-
 տուրը, ուր կէս տարի առաջ շինել էին իւրեանց
 բնէրը: Այդ մի ամենաերեւելի և անհասկանալի
 ձգտումն է որովհետև չունի կապ ո՛չ իւրեանց
 սերունդը շարունակելու հետ և ո՛չ իւրեանց
 կերակրվելու հետ, ըստ որում բոլորովին չկայ
 հարկաւորութիւն իւրեանց ամբողջ կեանքը ա-
 մեն անգամ վերադառնալով անցուցանել մի և
 նոյն բնի մէջ, քանի որ նոցա բնէրը միշտ միա-
 կերպ են և համանման և մինչև իւրեանց բունը
 կհասնեն անցնումն հազարաւոր այդպիսի բը-
 ներ: Դա ցուցանում է մի տեսակ ձգտումն սե-
 փականութեան, որով կարծես թէ մինչև ան-
 գամ ինքն բնութիւնը ընդունում է այդ իրա-
 ւունքը: Հատ սակաւ է պատահում որ՝ արա-
 գիլը տիրապետէ իւր ընկերի բունը, այդ ևս
 միայն այն ժամանակ, երբ իւր սեփական բունը
 քանդուած է գտնում: Բայց երբ գալիս է բնի
 ճշմարիտ տէրը, այն ժամանակ նոցա մէջ սկը-

սումէ մի սաստիկ կռիւ բնակութեան տիրապետելու համար, որը վերջանումէ մէկի կամ միւսի փախչելով կամ մեռնելով, բայց դեռ ևս չէ նկատած որ՝ իսկական տէրը փախած լինի, թէ և օտարը նորանից շատ ևս ուժեղ լինէր։ Իսկական տէրը աւելի շուտով իւրեան սպանել կտայ քան թէ իւր սեփականութիւնը կըյանձնէ օտարին, որը՝ ընդ հակառակն տեսնելով որ՝ միւսը աւելի ուժեղ է իսկոյն փախչումէ։

Մենք չենք կարող առանց յիշելու թողնել հետեւեալ երևելի երևոյթը, որը թէպէտ դեռ ևս չէ բացատրուած ուղիղ կերպով։ Երբ ձմեռը մօտենալիս արագիւնների երամները պատրաստվումեն գնալ դէպի իւրեանց երկրորդ և աւելի տաք հայրենիքը, բոլոր ցրուած խմբերը ժողովվումեն միասին ճանապարհ ընկնելու նպատակով։ Եւ դժամանակ նոքա ամենքը իջնումեն մի դաշտի վերայ, կազմուժեն մի մեծ շրջան քանի մի արագիւնների շորս կողմը փոքր ինչ ժամանակ կտուց կտուցի են տալիս բոլորեքեանք, ձայներ են արձակում, աղաղակ են բարձրացնում, յետոյ յարձակվումեն ամենքը միասին շրջանի մէջ տեղ կանգնած մի քանի արագիւնների վերայ և կտուցներով զարկումեն, բրբը-

րումնն և սպանումնն նոցա: Դորանից յետոյ
 իսկոյն բոլոր երամը հեռանումէ նոյն տեղից
 շարունակել իւր ճանապարհը:—Շատերը այդ
 օրը կոչումնն դատաստանի օր և կարծումնն
 թէ՛ որ և իցէ բանի մէջ յանցաւոր գտանուած
 արագիւիները այդ տեղ ստանումնն իւրեանց պա-
 տիժը, բայց այդ կարծիքը շատ կասկածելի է:
 Ըլելի հաւանական է միւս կարծիքը թէ՛ նոքա
 սպանումնն թոյլերին և հիւանդներին, որովհե-
 տե նոքա չեն կարող կատարել հեռաւոր ճա-
 նապարհորդութիւնը և անհրաժեշտ մեռնելու
 են: Յիրաւի որ՝ այս շատ հետաքրքրողական ե-
 րևոյթ է և նոյնպիսի երևոյթ չէ նկատած մի
 այլ կենդանիների կամ թռչունների մէջ, որպէս
 զի կարելի լինէր դոնեա համեմատութիւն անել:
 Չգտումն դէպի հայրենիքը և գոնեյն իւրեանց
 սեփական բունը նկատած է շատ թռչունների
 մէջ, մանաւանդ ծիծեռնակների մէջ: Բնագետ
 Սպանացոյնին նկատել է որ՝ 18 գարնան ժամա-
 նակ երկու միւս նոյն ծիծեռնակներ բնակուել
 են մի և նոյն բնի մէջ:

Թարգմանութիւն Մ. Բ.

(Կշարտահանութիւն.)

ny
hg
nr
ru
d
~
:
w
-
-
L
-
h
u
:
g
h
n
-

Դ Պ Ր Ո Յ

Մ Ա Ն Կ Ա Վ Ա Ր Ժ Ա Կ Ա Ն Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

1875 ամի

ԴՊՐՈՅԻ նպատակն է — իւր կարողութեան չափ ձեռնտու
լինել աղքատին ուսումնարանների յառաջադիմութեան:

ԴՊՐՈՅԸ բաղկանում է երկու մասնից: Առաջին մասն —
մանկավարժական ուղեցոյց վարժապետներին, տեսուչներին և
հոգաբարձական վարչութիւններին: Երկրորդ մասն — աշա-
կերտների համար ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ, հարուստ զանազան
օգտակար և հարկաւոր տեղեկութիւններով:

ԴՊՐՈՅԻ տարեկան բաժանորդագլին է ճանապարհա-
ծախքով (կանխիկ վճարելի) —

1) Ոստատանի համար ֆէյ ըուբլ. արծ.

2) Տաճկաստանի՝ և Պարսկաստանի համար Էօթն ըուբ. արծ.
Բաժանորդագրութիւններով, յօդուածներով և պմենայն
տեսակ հարցմունքներով և պահանջմունքներով հարկաւոր է
դիմել ուղղակի ԴՊՐՈՅԻ Խմբագրութեան այս հասցեով.

1) Հայերէն. Վաղարշապատ (Կաթնջմիածին). Ս. Գայի-
անեան վանք, ԴՊՐՈՅԻ Խմբագրութեան:

2) Ռուսերէն. Вѣ Вазаршанатѣ (или въ Думиадзунѣ), въ
Редакціи журнала ДПРОЦЪ, въ монастырѣ св. Таяне.

ԴՊՐՈՅԻ Խմբագրութիւնը խնդրում է չեառնել սորան
Երաբար ամսագրի Խմբագրութեան հետ բաժանորդագներ կամ
յօդուածներ ուղարկելու կողմից, և դորանով չպատճառել
զանազան դժուարութիւններ երկու Խմբագրութեան ևս:

ԽՄԲԱԳԻՐ — ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ՎԱՀԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԲԱՍՏԱՄԵԱՆՑ.

Վանահայր Ս. Գայիանէի վանքի: